ISSN -2583-147X (P), **Vol.- 9, Issue No.VII, October 2023**
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ଆଦର୍ଶବାଦ

ଡକ୍ଟର ଶରତ କୁମାର ଜେନା

ଗ୍ରୀକ୍ ହେଉଛି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ସଭ୍ୟତାର ଆଦିସ୍ରୋତ । ଗ୍ରୀକ୍‌ର ଦାର୍ଶନିକ, ବିଚାରକ ଏବଂ କାବ୍ୟ ଚିନ୍ତକମାନଙ୍କ ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଥିଲା, ତା'ର ଅନୁରଣନ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗର ବିଭିନ୍ନ ବିଚାରକଙ୍କ ପାଖରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ଗ୍ରୀକ୍‌ର ଗୌରବଶାଳୀ ଚିନ୍ତାନାୟକ ଏବଂ ମହାନ୍ ଦାର୍ଶନିକ ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ଲାଟୋ (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୪୨୮ରୁ ୩୪୭)ଙ୍କ ନାମ ସର୍ବାଦୌ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ । ପ୍ଲାଟୋ ମୂଳତଃ ଥିଲେ ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ ଏବଂ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ । ସେ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୮୮ରେ ନିଜ ଜନ୍ମଭୂମି ଏଥେନ୍‌ସରେ ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନା କରି ନିଜ ଜୀବନର ଅନ୍ତିମ କାଳ ଯାଏ ସେଠାରେ ଅଧ୍ୟାପନା କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନା ପୂର୍ବରୁ ସେ ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାୟତଃ ଏଗାର ବର୍ଷ ଧରି ସେ ଏସିଆ ମାଇନରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଇଟାଲୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶକୁ ଯାତ୍ରାକରି ବିଭିନ୍ନ ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ କଳା ସମ୍ପର୍କୀୟ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ହୁଏତ ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ଠାରେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରୀକ୍ ଦାର୍ଶନିକଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ, ନୂତନ ଏବଂ ମୌଳିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ସେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦାର୍ଶନିକ ପିଥାଗୋରାସ ଓ ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତେବେ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏବଂ ମୌଳିକ, ଯାହା ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ବିଭିନ୍ନ ଦାର୍ଶନିକ ଏବଂ ରାଜନୀତିକ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଉପଲବ୍ଧ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ଦି ରିପବ୍ଲିକ୍', 'ଦି ଷ୍ଟେଟସ୍‌ମ୍ୟାନ', 'ଦି ଲାଁଜ୍' ଆଦି ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଅଟେ ।

ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ବିଚାର ତାଙ୍କର ରାଜନୀତିକ ଓ ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ । ଏଣୁ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଚାର ବିବେଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ଦାର୍ଶନିକ ଏବଂ ରାଜନୀତିକ ବିଚାରକୁ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ଦାର୍ଶନିକ ବିଚାର :

ଦର୍ଶନର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ସତ୍ୟ ବା ଚରମ ସତ୍ୟର ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା । ତେବେ ଏହି ଚରମ ସତ୍ୟ କ'ଣ ତାକୁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଦାର୍ଶନିକମାନେ ପ୍ରୟାସ କରିଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇବର୍ଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମ ବର୍ଗର ଦାର୍ଶନିକମାନେ କୌଣସି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସତ୍ତା ବା ପରୋକ୍ଷ ଶକ୍ତି, ଯାହାକୁ ପରମାତ୍ମା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତିମ ସତ୍ୟ ବା ଶାଶ୍ୱତ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମାନିଥା'ନ୍ତି । ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଗର ଦାର୍ଶନିକମାନେ ଏହି ସ୍ଥୁଳ ଏବଂ ଭୌତିକ ଜଗତକୁ ହିଁ ସୃଷ୍ଟିର ଆଧାରଭୂତ ତତ୍ତ୍ୱ ବୋଲି ମାନିଥା'ନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ବର୍ଗଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଦାର୍ଶନିକ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଗଙ୍କୁ ବାସ୍ତବବାଦୀ ଦାର୍ଶନିକ କୁହାଯାଏ । ପ୍ଲାଟୋ ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଗର ଦାର୍ଶନିକ । ସେ ମାନୁଥିଲେ ଯେ, ଏହି ଭୌତିକ ଜଗତ ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ କୌଣସି ସୂକ୍ଷ୍ମ, ଶାଶ୍ୱତ ଏବଂ ଅଲୌକିକ ଜଗତର ଆଧାର ନିହିତ । ଏ ଜଗତ କୌଣସି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଲୋକର ପ୍ରତିଛାୟା । ତେଣୁ ଏ ଜଗତ ଏବଂ ଏହାର ପଦାର୍ଥ ମିଥ୍ୟା ଅଟେ । ତାଙ୍କର ବାସ୍ତବିକ ରୂପ ବିଚାରଗତ ରୂପ (Idea) ରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଲୋକରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏ ସୃଷ୍ଟିର ନିର୍ମାଣ କୌଣସି ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ବା ପରାମାତ୍ମାଙ୍କ ବିଚାର (Idea) ଅନୁସାରେ ହୋଇଛି । ଏହି ବିଚାର ହେଉଛି ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ବସ୍ତୁ ହେଉଛି ମିଥ୍ୟା । ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ଅନୁସାରେ ଏହି ସଂସାରରେ ଯେତେ ବସ୍ତୁ ଅଛି, ସେସବୁ ବିଚାର ରୂପରେ ଅଲୌକିକ ଜଗତରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସାଂସାରିକ ପଦାର୍ଥ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ, ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଏବଂ କ୍ଷୟଶୀଳ । ଏଣୁ ସେସବୁ ମିଥ୍ୟା । କାରଣ ଅଲୌକିକ ଜଗତରେ ବିଦ୍ୟମାନ ତାଙ୍କର ବିଚାର ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଏବଂ ଶାଶ୍ୱତ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ସତ୍ୟ । ଅତଏବ ବସ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା ବିଚାର ବା ତତ୍ତ୍ୱ (Idea) କୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବାରୁ ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ବିଚାରଧାରାକୁ ତତ୍ତ୍ୱବାଦ ବା ଆଦର୍ଶବାଦ (Idealism) କୁହାଯାଏ । ଇଂରାଜୀ Idealism ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ Idea ରୁ ସୃଷ୍ଟି, ଯାହା ଏହି ତତ୍ତ୍ୱର ସୂଚକ, ଯାହା ପଦାର୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ବିଚାର ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥାଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହି ଆଦର୍ଶବାଦ ନୈତିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏବଂ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ମାନବୀୟ ମୂଲ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା । ଅତଏବ ପ୍ଲାଟୋ ଭାରତୀୟ ଅଦ୍ୱୈତବାଦୀମାନଙ୍କ ଭଳି ଜଗତକୁ ମିଥ୍ୟା ଓ ବିଚାରରୂପୀ ବ୍ରହ୍ମକୁ ସତ୍ୟ ମାନିଥିଲେ । ଏହି ଧାରଣାର ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କର ରାଜନୀତିକ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକ ବିଚାର ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଛି ।

ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ସମୟରେ ୟୁନାନ୍‌ର ରାଜନୀତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୟନୀୟ ସ୍ଥିତିରେ ଥିଲା । ପ୍ଲାଟୋ ଯେଉଁ ନଗରରେ ରହୁଥିଲେ, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଚାଲୁଥିଲା, କିନ୍ତୁ ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଚନୀୟ ଥିଲା । ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଯେତେବେଳେ କିଛି ଅଦୂରଦର୍ଶୀ, ସ୍ୱାର୍ଥୀ, ବିଳାସୀ, କିମ୍ବା ଧନଲୋଲୁପଙ୍କ ହାତକୁ ଯାଏ, ତେବେ ତାକୁ ମୁର୍ଖମାନଙ୍କ ଶାସନ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏଥେନ୍‌ସର ଏହି ମୁର୍ଖଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହିଁ ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ଗୁରୁ ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରାଣ ନେଇଥିଲା । ଏହା ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ମନରେ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ଏଭଳି ଏକ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀର ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ, ଯେଉଁଥିରେ ସତ୍ୟର ପୂଜାରୀମାନେ ସବୁଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ରହିବେ । ଶାସନର କ୍ଷମତା ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ସତ୍ୟଶୀଳ, ବିଦ୍ୱାନ ଏବଂ କର୍ମନିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି ହାତରେ ରହିବ, ସେତେବେଳେ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ଏମିତି ଏକ ଗଣରାଜ୍ୟର ପରିକଳ୍ପନା କଲେ, ଯାହାର ଶାସନଭାର ଜଣେ ମହାନ୍ ଦାର୍ଶନିକଙ୍କ ହାତରେ ରହିବ ।

ନିଜର ଗ୍ରନ୍ଥ 'ରିପବ୍ଲିକ୍'ରେ ପ୍ଲାଟୋ ବିସ୍ତାର ଭାବରେ ଏମିତି ଏକ ଯୋଜନା କଲେ । ତାଙ୍କର ବିଚାର ଅନୁସାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ତରରୁ ହିଁ ଏଭଳି ଚୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ସୂତ୍ରପାତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ସାତବର୍ଷରୁ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯିଏ ସର୍ବୋଚ୍ଚସ୍ତରରେ ଅଭିଜ୍ଞ ଥିବ, ତାଙ୍କୁ ସୈନିକ ରୂପରେ ବଛାଯିବ । ଏହି ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯିଏ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ପ୍ରମାଣିତ ହେବେ, ତାକୁ ଶାସକ ବର୍ଗ ଅନ୍ତର୍ଗତ କରାଯିବ । ପୁଣି ଶାସକବର୍ଗଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରି ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟ ଶାସକ ବା ରାଜା ଭାବେ ବଛାଯିବ । ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନର ଶାସକ କେବଳ ଦର୍ଶନ, ବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଶାସନ ପଦ୍ଧତିରେ ପାରଙ୍ଗମ ହେବ ନାହିଁ, ବରଂ ବୈୟକ୍ତିକ ଓ ଚାରିତ୍ରିକ ଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିବେ । ସମ୍ଭବତଃ, କ୍ଷମତା ପାଇବା ପରେ ସେ ସ୍ୱାର୍ଥୀ ହୋଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସହିତ ଅନ୍ୟାୟ କରିପାରନ୍ତି, ତେଣୁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନସମ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ପରିବାର ନିଷେଧ ହେବ । ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଶାସକ ନିଜର ସମୁଚିତ ଉପଯୋଗ ନିମନ୍ତେ ରାଜ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ କାମରେ ଲଗାଇ ପାରିବେ ଓ ଅସ୍ଥାୟୀ ରୂପରେ କୌଣସି ନାରୀ ସହିତ ଯୌନସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପିତ କରିପାରିବେ କିନ୍ତୁ ବିବାହ କରି ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଘର କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ସତ କହିଲେ, ଅଧିକାଂଶ ଶାସକ ବା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରାୟତଃ ତାଙ୍କ ପୁଅଝିଅମାନେ ଅଧିକ ବଦନାମ କରିଥାନ୍ତି । ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶାସକମାନେ ହିଁ ପ୍ରଥମେ ଆଇନକୁ ଅମାନ୍ୟ, ଅବହେଳା କରି ପକ୍ଷପାତି ଓ ସୁପାରିଶର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥାନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାରର ବୀଜବପନ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ଲାଟୋ ଏହା ସହିତ ବାସ୍ତବରେ ପରିଚିତ ଥିବାରୁ ସେ ଶାସକଙ୍କ ପାଇଁ ପରିବାର ଏବଂ ସମ୍ପତ୍ତିର ସର୍ବଦା ନିଷେଧ କରିଥିଲେ ।

ପ୍ଲାଟୋ ଏମିତି ଏକ ରାଜ୍ୟ ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ, ଯେଉଁଥିରେ ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ ଓ ସଦାଚାରର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇପାରିବ । ଏଥିପାଇଁ କେବଳ ଶାସକ ସତ୍ୟ-ଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ହେଲେ ହେବ ନାହିଁ, ରାଜ୍ୟର ସାମଗ୍ରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟ ଅନୁକୂଳ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ପରିବେଶକୁ ଅନୁକୂଳ ଓ ପ୍ରତିକୂଳ କରିବାରେ କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଭୂମିକା ରହୁଥିବାରୁ ପ୍ଲାଟୋ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଚାର କରିଥିଲେ । ତେବେ କେବଳ କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଚାର କରିବା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନଥିଲା, ଆଦର୍ଶ ଗଣରାଜ୍ୟର ସହଯୋଗୀ ଶକ୍ତି ଭାବରେ ସେ ଏହାର ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ ।

ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ :

ସାହିତ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଆଦର୍ଶ ଗଣରାଜ୍ୟର ନାଗରିକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ ଓ ସଦାଚାର ଭାବନା ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ, ସେତେବେଳେ ସାହିତ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ରହିଛି ବୋଲି ପ୍ଲାଟୋ ବୁଝିଥିଲେ । କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରେ, ଏ କଥାକୁ ପ୍ଲାଟୋ ଅସ୍ୱୀକାର କରିନଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଉପଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନରେ ବାଧକ ହୋଇଥାଏ, ସେ ସାହିତ୍ୟର କିଛି ମହତ୍ତ୍ୱ ନଥାଏ ବୋଲି ସେ ମନେ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ ଅପେକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟର ଉପଯୋଗରେ ଲାଗିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ, ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ଉପଯୋଗୀ ତାହା ହିଁ ସୁନ୍ଦର । 'ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଚିତ ଯଦି ଉପଯୋଗ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମହତ୍ତ୍ୱଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ସେ ଯେତେ ଚକ୍‌ମକ୍ କଲେ ମଧ୍ୟ ଅସୁନ୍ଦର ହୋଇଥାଏ, ଅଥଚ ଗୋଟିଏ ଗୋବର ଭର୍ତ୍ତି ଟୋକେଇ ଯଦି କୌଣସି ଉପଯୋଗରେ ଲାଗୁଥାଏ, ତାକୁ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଅତଏବ ଶୁଦ୍ଧ ଉପଯୋଗିତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ସାହିତ୍ୟକୁ ବିଚାର କରିଥିଲେ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଏହି ସମୟର ୟୁନାନୀ ସାହିତ୍ୟ କାମୋତ୍ତେଜକ ଓ ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ପ୍ରଧାନ ଥିଲା । ଏଣୁ ସାମାଜିକ ହିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉପଯୋଗୀ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉ ନଥିଲା; ଫଳତଃ ପ୍ଲାଟୋ ସାହିତ୍ୟ ବିରୋଧରେ ଅନେକ ଆକ୍ଷେପ କରିଥିଲେ, ଯାହା ନିମ୍ନରେ ବିଚାର କରାଗଲା ।

ପ୍ରଥମ ଆକ୍ଷେପ : ମିଥ୍ୟାତ୍ୱ :

ପ୍ଲାଟୋ ନିଜ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁସାରେ କାବ୍ୟ ବା ସାହିତ୍ୟକୁ ମିଥ୍ୟା ଜଗତର ମିଥ୍ୟା ଅନୁଭୂତି ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ କଲେ । ତାଙ୍କ ବିଚାର ଅନୁସାରେ ସାହିତ୍ୟିକ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ, ବ୍ୟକ୍ତି ବା କ୍ରିୟାକଳାପକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାଏ, ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଭୌତିକ ଜଗତରେ ରହିଛି, ସେ କେବଳ ତାର ଅନୁକୃତିକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିଥାଏ । ଏହି ଅନୁକୃତି ଦୁଇପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରଥମତଃ

ଚୌକିକୁ ଦେଖି ଚୌକି ବନେଇବା, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ଅନୁକୃତି ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିତୀୟ ଅନୁକୃତି ସୃଷ୍ଟି କରିବା । ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାର ଅନୁକୃତି ଏକ ପ୍ରକାର ମିଥ୍ୟା ଏବଂ ଭ୍ରାମକ ଅନୁକୃତି ଅଟେ । ଚିତ୍ରକାର, କବି ଓ କଥାକାର ମଧ୍ୟ ଏମିତି ମିଥ୍ୟା ଅନୁକୃତି ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି । ଏହାଠୁ ଅଧିକ ଦୁଃଖ ହେଉଛି ଯେ, ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର ଅନୁକୃତି ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱୟଂ ମିଥ୍ୟା । କାରଣ ସେମାନଙ୍କର ସତ୍ୟରୂପ କେବଳ ବୈଚାରିକ Idea ରୂପରେ ଅଲୌକିକ ଜଗତରେ ହିଁ ଥାଏ । ଏଭଳି ସ୍ଥିତିରେ ଜଣେ କଳାକାର ତାର ନକଲ କରି ବିରାଟ ଭୁଲ୍ କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ବିଚାରରେ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ମିଥ୍ୟା ଜଗତର ମିଥ୍ୟା ଅନୁକୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବାରୁ ସେମାନେ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ନୁହନ୍ତି, ବରଂ ଦଣ୍ଡନୀୟ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଆକ୍ଷେପ : ଅମୌଳିକତା ଓ ଅଜ୍ଞାନତା :

କବି ବା ଚିତ୍ରକର କୌଣସି କୃତି କରନ୍ତି ନାହିଁ, ବରଂ ଅନୁକୃତି କିମ୍ବା ପ୍ରତିକୃତି କରନ୍ତି । ତେଣୁ ପ୍ଲାଟୋ ତାଙ୍କ କୃତିକୁ ନେଇ ଅମୌଳିକତା ଏବଂ ଅଜ୍ଞାନତାର ଆରୋପ କରିଥିଲେ । ଜଣେ ମୋଚିର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନୁକରଣ କରି ଅନ୍ୟ ଜଣେ ମୋଚି ଯେତେବେଳେ ଯୋତା ତିଆରି କରେ, ତେବେ ତାକୁ ଅମୌଳିକ ତ କହିପାରିବା, କିନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି କହିପାରିବା ନାହିଁ । କାରଣ, ଯେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଯୋତା ବନେଇବାର ସବୁ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁକୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଚିତ୍ରକର ବା କବି ଉପରେ ଏକଥା ଲାଗୁ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଯୋତାରେ କେଉଁ ଚମଡ଼ା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ଓ ତାହା କେଉଁଠି ଆସୁଛି, ତାର ଜ୍ଞାନ ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ମୋଚି ଯୋତାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାଏ । ଏଭଳି ସ୍ଥିତିରେ କବିର ଜ୍ଞାନ ମୋଚିର ଜ୍ଞାନଠାରୁ ମଧ୍ୟ କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି ମୋଚି ତିଆରି କରିଥିବା ଯୋତାକୁ ପିନ୍ଧି ଆପଣ ରାସ୍ତାରେ ଚାଲିପାରିବେ, କଣ୍ଟାରୁ ବଞ୍ଚିପାରିବେ, ଥଣ୍ଡା ଗରମରୁ ରକ୍ଷାପାଇପାରିବେ । ମାତ୍ର ଚିତ୍ରକର କିମ୍ବା କବିଙ୍କ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ଯୋତାରେ ଏହା କରାଯାଇପାରିବ କି ? ଏହାର ଉପଯୋଗ କ'ଣ ? କାମରେ ନ ଆସିଲା ନାହିଁ, ଯୋତା କେମିତି ତିଆରି କରାଯାଏ ବା କୋଉଠି ମିଳେ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାନଥାଏ । ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ଅନୁସାରେ କବି ଓ ଚିତ୍ରକରଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ମୋଚି କିମ୍ବା ବଢ଼େଇଠାରୁ ମଧ୍ୟ କମ୍ । ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ଶବ୍ଦରେ- "ଜଣେ ଚିତ୍ରକର ମୋଚି, ବଢ଼େଇ ବା ଅନ୍ୟ କାରିଗରର କଳାରେ ସର୍ବଦା ଅନଭିଜ୍ଞ ହୋଇଥିଲେ ବି ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଏଭଳି ଚିତ୍ରିତ କରିଦେଇଥାଏ ଯେ, ତାଙ୍କଠାରୁ ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଅଥବା ଛୋଟପିଲାଙ୍କ ମନରେ ତାଙ୍କର ବାସ୍ତବିକ କାରିଗର ହେବାର ଭ୍ରମ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ନ୍ୟାୟରେ କବି କେବଳ ନିଜେ ଅଜ୍ଞାନୀ ହୋଇନଥାଏ, ବରଂ ଅଜ୍ଞାନର ପ୍ରସାର କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।

ତୃତୀୟ ଆକ୍ଷେପ : ଅନୁପଯୋଗିତା :

କବି ବା ସାହିତ୍ୟିକ ଅନୁକରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଯେଉଁ ସୃଷ୍ଟି ଗଢ଼ିଥାଏ, ତାହା କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ଉପଯୋଗରେ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ମତରେ କଳାତ୍ମକ ରଚନା ସମାଜ ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଅନୁପଯୋଗୀ ଅଟେ । କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟକୁ କେବଳ ଜାଣିପାରିବ, କିନ୍ତୁ ତାହା ଜ୍ଞାନର ଅଭିବୃଦ୍ଧି କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଏପରିକି ସେଥିରୁ ଶିକ୍ଷା କିମ୍ବା ଉପଦେଶ ମଧ୍ୟ ମିଳିପାରିବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ଲାଟୋ କବିଙ୍କୁ ଚାଲେଞ୍ଜ ଦେଇ କହିଥିଲେ ଯେ, କବିତା ସମାଜ ପାଇ କ'ଣ ଉପକାର କରେ, ସେମାନେ ପ୍ରମାଣ କରନ୍ତୁ । ସେତେବେଳେ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିବା ହୋମରଙ୍କୁ ସେ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ । ହୋମରଙ୍କୁ ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଥିଲା, ସେ ନିଜ ଲେଖା ମାଧ୍ୟମରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କେବେ ରୋଗମୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି କି ? x x x ତାଙ୍କ କାବ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଷୟ ହେଉଛି ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟୁହ ରଚନା ଓ ରାଜନୀତି ଶିକ୍ଷଣ ବିଧି । ତାହା କୌଣସି ଯୁଦ୍ଧ କିମ୍ବା ରାଜନୀତିରେ ସହାୟକ ହୋଇପାରିବ କି ? ତାଙ୍କ କାବ୍ୟର ସହାୟତାରେ କେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାସନ ହୋଇ ପାରିଛି କି ? x x x ଯଦି ସର୍ବଜନୀନ ସେବାର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇନାହିଁ, ତେବେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ସେ କାହାର ଶିକ୍ଷକ କିମ୍ବା ମାର୍ଗଦର୍ଶକ ଥିଲେ କି ? x x x ବାସ୍ତବରେ ହୋମର ଯଦି ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଉନ୍ନତିରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ତାଙ୍କର ପଦଚିହ୍ନକୁ ଦେଖି ଅନେକ ଶିଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇବା ସହ ତାଙ୍କ ପରମ୍ପରାକୁ ଆଗକୁ ବଢ଼ାଇଥାନ୍ତେ ।" (ଗ୍ରୀକ୍ ସାହିତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର: ପୃ. ୨୨-୨୩)

ଏହିଭଳି ପ୍ଲାଟୋ ହୋମରଙ୍କ ଭଳି କବିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଯିଏ କୌଣସି ଚିକିତ୍ସା କରି ରୋଗମୁକ୍ତ କରିପାରୁଥିବେ, ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ପର୍କିତ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦାନ କରି ପାରୁଥିବେ ଅଥବା ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀରେ କୌଣସି ସଂସ୍କାର ଆଣିପାରୁଥିବେ ସେଭଳି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ କୁହାଯାଇପାରେ ସେ କବିଙ୍କ ପାଖରେ କବିତ୍ୱ ନୁହେଁ, ବରଂ ଚିକିତ୍ସକ, ଯୋଦ୍ଧା, ନେତା ବା ଅଧ୍ୟାପକର ଗୁଣ ଖୋଜୁଥିଲେ, ଯାହା ସମାଜ ପାଇଁ ଉପଯୋଗ ହୋଇପାରିବ ।

କବି : ଦୁର୍ବଳତା ଏବଂ ଅନାଚାରର ପୋଷାକ :

ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ବିଚାରରେ କବି କେବଳ ଅନୁପଯୋଗୀ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱଶୂନ୍ୟ ନୁହନ୍ତି, ବରଂ ସେ ସମାଜରେ ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଅନାଚାର ପୋଷଣ କରିବାର ଅପରାଧ କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଯେ କୌଣସି ସମାଜରେ ବା ରାଜ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ବାସନା ଓ ଭାବନାକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ରଖି ବିବେକ ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ନୀତିଜ୍ଞାନ ଅନୁସାରେ ଚଳିବେ, ସେତେବେଳେ ସେଠାରେ ସତ୍ୟ,

ନ୍ୟାୟ ଏବଂ ସଦାଚାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇପାରିବ । କିନ୍ତୁ କିଛି କବି ନିଜ ରଚନାରେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବାସନା ଓ ଭାବନାକୁ ଉଦ୍‌ବେଳିତ କରି ଏହାର ବିପରୀତ କାମ କରିଥାନ୍ତି । ଏଭଳି ସ୍ଥିତି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କେବଳ ଦୁର୍ବଳ ଓ ଶକ୍ତିହୀନ କରିନଥାଏ, ବରଂ ତାକୁ କୁମାର୍ଗ ଦିଗରେ ଅଗ୍ରସର କରାଇଥାଏ । କବିତାରୁ ଆନନ୍ଦ ମିଳିଥାଏ, ଏକଥାକୁ ପ୍ଲାଟୋ ଅସ୍ୱୀକାର କରିନଥିଲେ ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ଥିଲା-ଏମିତି ଆନନ୍ଦରେ ଲାଭ କଣ, ଯାହା ଆମ ଭିତରେ ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଦୁରାଚାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ସଞ୍ଚାର କରେ ? ଏଥିପାଇଁ ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ, ଯଦି ଆମେ ରାଜ୍ୟରେ ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ ଓ ସଦାଚାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ତେବେ କବିତା ଓ କବିମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟରୁ ବହିଷ୍କାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେମାନେ ଯଦି ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିବା ପାଇଁ ଚାହିଁବେ, ତେବେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସର୍ତ୍ତ ରହିବ । ସର୍ତ୍ତ ହେଲା, ସେମାନେ ଯଦି ପ୍ରମାଣ କରିପାରିବେ, କବିତା କେବଳ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ନୁହେଁ, ବରଂ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ମାନବ ସମାଜ ନିମନ୍ତେ ହିତକର, ତେବେ ସେମାନେ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିପାରିବେ । ତେବେ କବିମାନଙ୍କ ନିଜ ବିଚାରପକ୍ଷ ନିଜ କବିତାରେ ନୁହେଁ, ଗଦ୍ୟରେ ବି କରିବାର ଅନୁମତି ଦିଆଯିବ ।

x x x

ଏହିଭଳି ପ୍ଲାଟୋ ନିଜର ଘୋର ଆଦର୍ଶବାଦିତା କାରଣରୁ କବିତାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ବହିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ତେବେ ତାଙ୍କର ଆକ୍ଷେପ ସମ୍ପର୍କରେ ପୁନର୍ବିଚାର କଲେ ତାହା ନିରର୍ଥକ ମନେ ହୁଏ । କାରଣ କବିତା ବୌଦ୍ଧିକ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହିତ ଆମର ସାମାଜିକ ଚେତନାକୁ ପରିଷ୍କାର କରି ଆମକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥରୁ, ବନ୍ଧନରୁ ଏବଂ ନିଜ ଅହଂକାରରୁ ମୁକ୍ତ କରିଥାଏ । କଳାତ୍ମକ, ସାମାଜିକ, ନୈତିକ ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଆଦି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଜୀବନ ଓ ଜଗତ ପାଇଁ ମୂଲ୍ୟବାନ ମନେ ହୋଇଥାଏ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ମନୋବୃତ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ କବି ଯଦି ବାସନା ଚରିତାର୍ଥ ନିମନ୍ତେ କିମ୍ବା ଅନୈତିକତା ସ୍ଥାପନା ନିମନ୍ତେ କବିତା ରଚନା କରିଥାନ୍ତି, ସେଥିରେ କବିତାର ଦୋଷ କ'ଣ ? ଯଦି ଜଣେ ମାଳି ଗୋଟିଏ ସୁନା ପିଆଲାରେ ଅମୃତ ସ୍ଥାନରେ ବିଷ ପରଷେ, ଏଥିରେ ପିଆଲାର ଦୋଷ କେଉଁଠି ?

ବେଳେବେଳେ କିଛି କବି ଯୁଗୀୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବାସନାକୁ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ କବିକର୍ମକୁ ଜୀବନର ଉଦାତ୍ତ ସାଧନା ଅପେକ୍ଷା କାମୁକ ଓ ବ୍ୟଭିଚାରର ରୂପ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏଭଳି ସ୍ଥିତିରେ କବିତା ଉଚ୍ଚ ସିଂହାସନରୁ ଓହ୍ଲେଇ ବଜାରର ଗଳିକନ୍ଦିରେ ଆସୀନ ହୋଇଯାଏ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ପ୍ଲାଟୋ ମଧ୍ୟ ଏମିତି ଏକ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିଲେ । ତେଣୁ ଏଭଳି ସ୍ଥିତିରେ ସେ କବିତାକୁ ନିର୍ବାସିତ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା ।

କବିତାକୁ ଖରାପ କହିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ଲାଟୋ ତା'ର ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ସଙ୍କେତ ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପ୍ରଥମତଃ ସେ କବିତାକୁ ଅନୁକୃତି ବୋଲି କହି କାବ୍ୟ ମୀମାଂସା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏମିତି ଏକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ଯାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ବିକଶିତ ହୋଇ କାବ୍ୟସମୀକ୍ଷାର ଏକ ଆଧାର ଭାବେ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଥିଲା ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ସେ କାବ୍ୟାନୁଭୂତିର ସ୍ୱରୂପ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଏବଂ ଏହାର ଆଧାର ଭାବୋଜ୍ଜ୍ୱଳନକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ଆସ୍ୱାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଆଧାରଭୂତ ସୂତ୍ର ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ଲାଟୋଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ଭାରତୀୟ ରସ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଅନେକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । କାରଣ ଦୁହେଁ କାବ୍ୟାନୁଭୂତିକୁ ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ମାଧ୍ୟମରେ ଆନନ୍ଦାନୁଭୂତିର ଉପଲବ୍ଧି ବୋଲି ଦୁହେଁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତଥାପି ସେ ନିଜ ଯୁଗରେ କାବ୍ୟରେ ଘଟିଥିବା ଦୂଷିତ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପ୍ରଭାବ ଯୋଗୁଁ ସେ କବିତାକୁ ସନ୍ତୁଳିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିନଥିଲେ । ସତକହିଲେ, ସେ ମୂଳତଃ ସେ ଜଣେ କାବ୍ୟ ମୀମାଂସକ ନୁହନ୍ତି, ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ ଏବଂ ରାଜନୀତିକ । ତାଙ୍କର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିଜ ସ୍ୱପ୍ନର ଆଦର୍ଶ ଗଣରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା । ଏଭଳି ସ୍ଥିତିରେ ସେ କବିତାକୁ ବହିଷ୍କାର କରିବା କଥା କହିଛନ୍ତି ଯାହା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା ।

ଅଧ୍ୟାପକ,ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ
ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତିନିକେତନ-୭୩୧୨୩୫ (ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ)